

Honvédmenház Budapesten

1872-ben veteránotthon született

•••• Gönczi Ambrus

Százötven évvel ezelőtt avatták fel a Soroksári út 114. szám alatt az 1848–1849-es szabadságharcban küzdő, idős vagy magukról már gondoskodni nem tudó katonák otthonául szolgáló Honvédmenházat. Erre emlékezik a *Kossuth Lajos elfogyott regimentje* című kiállítás a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben.

Hazánkban már a 18. század első harmadában megjelentek a rokkant katonák, invalidusok elhelyezésére – és egyben alapvetően nem gyógyítására – szolgáló intézmények, amelyek létrehozását nem az állam finanszírozta, hanem elsősorban kegyes magánalapítványok adományaiból jöttek létre. Ilyen volt például Pesten az Invalidus-ház, a város egyik monumentális barokk stílusú épülete. Ezt az építkezést Széchényi György esztergomi érsek kezdeményezte 1692-es alapítványával, hogy ott-hont és szakszerű ellátást biztosítson a török elleni háborúban megrokkant katonáknak. II. József 1783-ban laktanyává alakította az épületet, a katonai komplexumba 1894-ben a Városháza költözött némi átalakítással, és működik ma is.

1867-ban megalakult az Országos Központi Honvéd Választmány, mely Pesten országos gyűlést rendezett a folyamatosan sza-

porodó megyei és városi honvédegyletek számára. A gyűlésen az idősgondozás fontosságát határozatlanban is kimondták. *Vidats János*, a márciusi ifjak egykori tagja, a szabadságharcot végigharcoló, majd börtönbüntetést is elszenvedő politikus javaslatára arról

is döntést hoztak, hogy Pest város egyik külvárosi részén felépítenek egy rokkantházat. Ugyan később többször is felmerült, hogy egy, a fővároshoz közel eső, használaton kívüli épületet alakítsanak át veteránotthonná, de végül 1871. május 7-én a Honvédegylet választmányi ülésén megszületett a végleges döntés: a menház a fővárosban kap helyet, méghozzá egy modern házban, a Soroksári út mentén, ahol a lóvasúti közlekedés mindenki számára elérhetővé teszi a helyszínt. A Honvédmenházat 1872. szeptember 29-én adták át rendeltetésének.

Részletes alapos-sággal mutatja be az épület születésének előzményeit, a Honvédmenház lakóinak mindennapjait, és természetesen azokat a fontos eseményeket, ünnepeket, melyeken az agg hősök jelenlétükkel erősítették a 48-as hagyományok megőrzésének fontosságát, a Hadtör-

téneti Múzeum munkatársaival (elsősorban *Szoleczky Emese* és *Ress Zoltán* társrendezőikkel) való együttműködés eredményeképpen megnyílt kiállításunk. Megismerkedhetnek itt az érdeklődők az utolsó lakókkal, így az 1928-ban elhunyt *Lebó István*nal, valamint a második világháború idején elpusztult épület utóéletével is. A 2023. március közepéig látható kiállításban a Hadtörténeti Múzeumból és a Nemzeti Múzeumból származó relikviák mellett a Budapesti Történeti Múzeumban, a FSZEK Budapest Gyűjteményében őrzött fotóritkaságok is szerepelnek.

Fotó: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Részlet a kiállításból – felül öreg honvédek a Honvédmenház bejáratánál („Vasárnapi Ujság”, 1899/22. szám)

Városunk

XXVI. évfolyam 1. szám

L
Ó
B
M
O
L
A
T
R
A
T

- 1 **Honvédmenház Budapesten**
•••• *Gönczi Ambrus (gyűjteményvezető)*
- 3 **Vasöntőmester a Vízivárosban**
•••• *Millisits Máté (művészettörténész)*
- 4 **Színészcsillag az Andrassy úton**
•••• *Horváth Péterné (helytörténész)*
- 5 **A Széna tér**
•••• *Bencze Zoltán (régész)*
- 6 **Legyen fény!**
•••• *Verbai Lajos (gyűjteményvezető)*
- 7 **Zsidók a középkori Budán**
•••• *Róbert Péter (tanár)*
- 8 **Budavár harangjai**
•••• *Bajkó Ferenc (harangtörténeti kutató)*
- 9 **Terézvárosi évek**
•••• *Németh Nyiba Sándor (író, költő)*
- 13 **Múltkor az Óhegy utcában...**
•••• *Földényi Krisztina (könyvtáros)*
- 15 **Egy vári polgár emlékezete**
•••• *Buzinkay Géza (történész)*
- 17 **Adalékok a Lukács gyógyfürdőhöz**
•••• *Vízy László (műemlékfelügyelő)*
- 18 **Könyvszemle**

Támogassa adójának 1%-ából a Budapesti Honismereti Társaságot!

A Budapesti Honismereti Társaság kéri tagjait és támogatóit, hogy minél többen ajánlják fel egyesületünk számára adójuk 1%-át. A támogatást működésünkre, a „Városunk – Budapesti Honismereti Híradó” 2023. évi számainak kiadására és terjesztésére használjuk majd fel. Egyben ezúton is köszönjük támogatóinknak múlt évi adóhozjárulásait!

Budapesti Honismereti Társaság
Adószámunk: 19673903-1-41
1043 Budapest, Berda József utca 48.

Miért nézzem meg a www.bpht.hu-t?

Mert a fővárosi Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrövidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, gyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát;
- az Archívumban a Budapesti História 131 előadásának szerkesztett változatait.

Csak ezekért!

Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
Felelős kiadó: Breinich Gábor
1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652
E-mail: info@bpht.hu
Internet: www.bpht.hu
Felelős szerkesztő: Gábor Tibor
Szerkesztőbizottság: Breinich Gábor, dr. Buda Attila, dr. Róbert Péter, dr. Sándor Tibor, dr. Sipos András

Belföldi előfizetési díja 960 Ft/év. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon a 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (https://eshop.posta.hu/storefront), postán: 1900 Budapest, telefonon: 06-1-767-8262 és e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi és fiókkönyvtáraiban, a kerületek helytörténeti gyűjteményeiben, múzeumaiban és a Budapesti História előadóestjein ingyenesen is terjesztett. Helytörténeti magazinunk Budapest Főváros I. kerület Budavári Önkormányzata, II. kerület Önkormányzata, VI. kerület Terézváros Önkormányzata, X. kerület Kőbánya Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

Nyomda: PrintWorks Nyomda Kft. • Print: ISSN 1418-4273, Online: ISSN 2732-1681

Vasöntőmester a Vízivárosban

Ganz Ábrahám (1814–1867)

•••• Millisits Máté

Nehéziparunk kiemelkedő fejlesztője, *Ganz Ábrahám* 1814. november 6-án született Svájc zürichi kantonjában, Unter-Embrachban. Édesapja, *Ulrich Ganz* református kántortanító volt. A sokgyermekes család nagyon nehezen élt, ezért Ábrahámnak tizenöt évesen már kenyérkereső szakma után kellett néznie. Hajlamai az ipari pályára vonzották, különösen a vasöntészet érdekelte. Inaséveit a zürichi Escher-Wyss-féle vasöntőben töltötte, 15 hónap elteltével, 1834-ben, kitűnő bizonyítvánnyal a kezében megkezdte vándorútját. Ganz Ábrahám vándorévei alatt megismerte a kontinens számos kiváló öntődjét és az ott alkalmazott technológiákat.

Pestre 1841 augusztusában érkezett, miután hallotta, hogy szakmunkásokat keresnek az épülő József gőzmalomhoz. Itt

újdonásnak számító hengerszékek őrlőhengereinek pótlása volt. Az ekkortájt Európában megépült hengermalmok sorra mentek tönkre. Annak okát, hogy a pesti József Hengermalom hengerszék-gyártása megmaradhatott, Ganz Ábrahám öntési módszerével készült őrlőhengerek kopásállóságának tudjuk be.

Ganz 1844 őszén kivált a Hengermalmi Társulattól, és megtakarított pénzéből önálló vállalkozást indított Budán a Víziváros északi részén, a mai Ganz utca, a mai Fő utca és a mai Bem József utca által határolt területen.

Öntődéje működési engedélyt 1845. január 24-én kapta meg, az asztalos- és a kovácsműhelyét pedig február 5-én. Egy kupolóke-mencével és hét öntőse-géddel indította el vállalkozását. Rövidesen annyi megrendelése lett, hogy

Fotó: Fortépan/Magyar Fotórajzi Múzeum

Generátorok összeszerelése 1992-ben a II. kerületi Kis Rókus utcai Ganz gyár csarnokában

megoldása felé irányult, amely sikerrel járt, erre vonatkozóan több szabadalmat is szerzett. Kéregöntésű vasúti ke-

rekeivel számos kiállításon díjat nyert. Rövidesen, 1858-ban gyárának bővítése és átépítése vált szükségessé. Ettől az időtől kezdve elsősorban kéregöntésű kerekeket és csúcsbetéteket gyártott. Tehetséges német mérnököket vett maga mellé: *Eichleiter Antal* és *Mechwart András* 1859-től dolgozott a gyárban.

A gyár bővítése 1862-ben fejeződött be, erről hírt adott a „*Vasárnapi Ujság*” című hetilap is. Ganz tragikus körülmények között végbe ment halála, amely sikerei csúcspontján, 1867. december 15-én következett be, megrázta a várost és a magyar ipart. Ganz Ábrahám végrendeletében gyárát ötévesre hagyta. Az új tulajdonosok úgy döntöttek, hogy a vállalat vezetését megbízott szakértőkre bízzák.

A vállalat részvénytársasággá 1869. április 12-én alakult: Ganz és Társa Vasöntő és Gépgyár Rt néven. Az igazgatóságban helyet foglalt többek között *Mechwart* műszaki igazgató, aki 1874-től vezérigazgató lett. A részvénytársaság *Mechwart* András vezetésével indult el valódi világhír felé vezető úton. Sok nehézség ellenére a 20. században a Ganz-gyár cég birodalmáá növekedve Magyarország egyik legjelentősebb nehézipari vállalata volt, a kicsiny mag, amelyet Ganz Ábrahám elültetett hatalmas fává nőtt. A Ganz nevet viselő gyáróriás rendszerváltoztatás körüli hanyatlásának feltárása még feldolgozásra vár.

Fotó: Eszök János/Boldog békeidők, Bp., 61. old.

A Ganz vasöntőde és Gépgyár plakátja

Fotó: Wikipedia

Ganz Ábrahám

1845 júniusában már 22 emberrel dolgozott. Az első híradás Ganz önálló vállalkozásáról a *Pesti Hírlap*ban jelent meg, 1845. április 11-én. Igyekezett széles körű gyártmányválasztékkal megrendelőket szerezni. Első vasúti kerekét 1845-ben a Magyar Középponti Vasúttársaság Rt. részére öntötte, majd az 1847-ben megépült Pest-Szolnok vasútvonalhoz szállított öntöttvas kerekeket.

A szabadságharc alatt a magyar kormány rendelkezésére állva ágyúcsöveket és ágyúgolyókat öntött, leverése után érdeklődése elsősorban a vasúti kocsikerekek kéregöntésének

Fotó: építészforum.hu

hamarosan a malom öntődéjének vezetője lett. Az első öntés 1842 áprilisában történt az általa épített kupolóke-mencéből. A malom öntődéjének rendeltetése elsősorban pótalkatrészekhez szükséges öntvények készítése volt. Ezek között a legfontosabb kopó alkatrész a malomiparban

Emléke az Öntődei Múzeumban él tovább

öntött, leverése után érdeklődése elsősorban a vasúti kocsikerekek kéregöntésének

Színészcsillag az Andrássy úton

Vagyonát hazája támogatására fordította

••• Horváth Péterné

Kolozsváron, 1833. május 25-én született a nemesi származású Szilágyi Lilla, az első magyar színészdinasztia utódja. Apja horogszegi Szilágyi Pál kolozsvári színész, anyja torboszlói Bereczky Julianna volt. Nagyanyja Kelemen Magdolna, az első magyar színigazgató, Kelemen László (1762–1814) testvére.

Kislány korában ismerkedett meg apja mellett a színpad világváival. Első fellépése a pesti Nemzeti Színházban volt 1846. december 9-én, a Falura kell menni című vígjátékban. 1848. november 9-én házasságot kötött Bulyovszky Gyula (1826–1883) hírlapíróval, a márciusi ifjúság egyik vezetőjével, Petőfi és Jókai barátjával. 1851-ben a Nemzeti Színház tragikája. Úgy érezte mellőzik Laborfalvi Róza mellett, ezért 1859-ben

sikereit aratta (*Stuart Mária* szerepében). Kivételesen tehetséges volt, csodás mély fekvésű hanggal. Báj, szelídség és kedves-ség jellemezte – írták róla. Néhány szere-

Fotó: Wikipedia

Bulyovszky Gyula

Fotó: Wikipedia/Galeria Saxonia

Szilágyi Lilla
(August Weger-portréja,
1855)

pét is megemlíthetjük: Ophé-
lia a Hamletből, Schillertől

Stuart Mária, Ármány és szerelem, ifj.
Dumastól A kaméliás hölgy...

1875 tavaszán hazatérve Budapesten telepedett le. Mivel a Nemzeti Színház nem foglalkoztatta, vidéki turnékra indult, (Kassa, Miskolc) ahol óriási lelkesedéssel fogadták. 1878-tól visszavonultan Graz melletti nyaralójában (Gmunden) és a fővárosban élt. A mai Andrássy út egyik gyöngyszeme az 1884–1885-ben épült, 124. házszámú Bulyovszky-villa, amit építéskor a Sugár út 140. és a Bulyovszki (ma Rippl Rónai) utca 1839 négyzetméteres saroktelkén jegyezték. A historizáló

A Bulyovszky-nyaraló 1889-ben – ma is az Andrássy út egyik legszebb palotája

tervek szerint (flamand-franciás hatások) *Fellner Sándor* (1857–1945) fiatal építész bízta meg a kétemeletes villa építésével, kivitelezője *Pachmann Károly* volt. Akkor

népszerűnek számított a német reneszánsz a Sugár úton. Saroktornyos, erkélyes házában lévő szobordíszek-maszkok *Huszár Adolf* szobrásztól származnak.

Napjainkban itt működik a Magyar Nők Szövetsége, ennek köszönhetően került a villa loggiájára előtti kis parkba *Takács Erzsébet* szobra, az Édesanya gyermekeivel.

Bulyovszkyné Szilágyi Lilla korának egyik nemzetközi szinten elismert színésznője volt. Hódolói közt találjuk *Liszt Ferencet*, *Tisza Kálmánt*, *Apponyi Albertet*, *id. Dumast*. Elbeszéléseket és útirajzokat írt, több mint húsz drámát fordított le. Norvégiában tett utazá-

sának leírása szellemes, stílusa könnyű. *Bulyovszky Lilla úti naplója* című könyve 1858-ban jelent meg Pesten két kötetben, Boldini Róbert Könyvnyomdája által, 374 oldalon, illusztráció nélkül.

Mindenhonnan vágyódott vissza a szeretett szülőhazába. *Péchy Blanka* 1969-ben megjelent kötetében ezt írta róla: „Csodálatos alakítása mindig boldogítani fog, ameddig csak élék.” Lilla sikereit leginkább külföldön aratta.

Vagyonra jelentős volt, amit nagyrészt jótékony célra, és a magyar kultúra, tudomány (Magyar Tudományos Akadémia, Petőfi Társaság...) támogatására fordította. A marosvásárhelyi és a kolozsvári leányvárházra is nagyobb összegeket ajándékozott. 1884-ben 2000 Ft-os ágyalapítványt tett az új Stefánia-kórházban, és előírta, hogy elsősorban a szegény színészek és írók gyermekei élvezzék azt. Férje halálának 25. évfordulóján a rákoskeresztúri evangélikus egyház javára is 10 000 koronát ajándékozott. Végrendeletében összes ingatlana eladásából származó bevételt egy kolozsvári lelencház építésére, működésére hagyta. 1909. december 11-én egy grazi szállodában hunyt el, sírját ma a Kerepesi temetőben (Bal o. falsírok 302.), a Bulyovszky kriptában találjuk.

Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Párizsba utazott, hogy ott folytassa pályáját. Berlinben is eltöltött egy évet, ahol tanult, és több városban (Gotha, Drezda) szerepet vállalt. Elismerték tehetségét, különösen Bajorországban, ahol *II. Lajos* király és királyné is fogadta magánkihallgatáson. 1867-ben a müncheni udvari színházba szerződtek, ahol legnagyobb

A Széna tér

Városfal, kórház, kápolna – ma köztér

•••• Bencze Zoltán

Nemrég fejeződött be a Széna tér felújítása, amelyet a Budapesti Történeti Múzeum régészeti szakfelügyelete mellett végeztek. A terület a Margit körút keleti oldalán futó, a középkori budai külvárosokat körbekerítő városfalon belül, az egykori Taschenthalnak nevezett külvárosban található.

Fotó: BTM

Nicolas Marcel de La Vigne Budát ábrázoló 1686-os térképének részlete

tett. A városfal és a Varsányi Irén utca közötti rész jórészt beépítetlen terület volt még a hódoltság kor végén is.

Itt épült fel később Buda legrégebbi kórháza, a Városi polgári kóroda, amelyet 1846-tól Szent János kórháznak neveztek.

Az 1710-ben kitört pestisjárvány idején először szükségépületet emeltek itt a pestises betegeknek, de a járvány elmúltával mégsem bontották le. A földszintes épület négy szobából állt, ahol a betegek mellett tizenkét elszegényedett budai polgárt is elhelyeztek, azaz a kórház egyben szegényházként is szolgált. A betegek gyógyítását a városi tisztiorvos látta el.

A kórház mellett, a középkori városfal belső oldalán *Nepomuki Szent János* tiszteletére 1735-ben, különálló épületként felépült egy kápolna. A cseh pap a 14. századi Prágában a királyné gyónatója volt. Mivel *IV. Vencel* királynak nem volt hajlandó elárulni, mit gyónt a felesége, ezért az uralkodó a Moldva folyóba dobatta. Később holttestét kiemelték a folyóból és a prágai vár Szent Vitus székesegyházában temették el, szobrát pedig a Károly hídon is felállították. Nepomuki Jánost 1729-ben szentté avatták.

A mai Varsányi Irén utca – Csapláros utca vonalában futó völgy is ezt a nevet viselte, amely a városfaltól nyugatra található, a Lövház és Kisrókus utcák között elhelyezkedő mocsaras tó vizét a Duna felé levezette. Taschenthal középkori úthálózata nagyjából megfelelt a terület mai úthálózatának, bár az utak egykori neveit nem ismerjük.

A városrészt ábrázoló 1686-os legkorábbi térképen már megfigyelhető a mai Csalogány utca őse, a Batthyány utca csonkjá. Látható a mai Varsányi Irén utca, a Kapás, az Erőd és a Jurányi utcák őse is. A mai Széna téren volt a városrész ugyancsak Taschenthal nevű kapuja, ahova a Varsányi Irén utca vezetett.

Fotó: Fortepan

A sérült kórházépület délkelet felől 1945-ben

A kórházépület déli irányból, 1936-ban

Fotó: Fortepan/Révay Péter

A Nagyszombati egyetem 1777-es Budára költözése után a kórház két szobájában hat éven át klinikai oktatást folytattak. A kórházat 1819–1820-ban emeletes épületté fejlesztették, majd belefoglalták az épületegyüttesbe a kápolnát is. Ettől kezdve az első emeleten helyezték el a szegényeket, a földszinten pedig női betegeket kezelték. 1821-ben 173 beteget gyógyítottak itt, 1838-ban már nyolc kórteremben száz betegágyat említenek a források. 1849-ben, a szabadságharc alatt a kórházban honvéd katonákat is gyógyítottak, Buda május 21-i visszafoglalásakor 72 sebesült katonára felvételéről számol be a kórház törzskönyve. 1869-ben a szegényeket a Medve utca 48-ba költöztették át. A kórházban 1893-ig 234-re növelték az ágyszámot. Ennél nagyobb kapacitásra volt azonban szükség, ezért 1898-ra a főváros felépítette a ma is működő Új Szent János kórházat.

A Széna téri kórházépület megérte a 2. világháborút, de a harcok során szerzett sérülései miatt a háború után, 1949-ben lebontották. A közelmúltig részben park, részben távolsági buszvégeállomás volt a területen.

A Széna tér területén húzott árkok és szelvények némelyikében a Régi Szent János kórház alapfalaikat tudtuk dokumentálni. A Széna tér déli oldalán húzott csatornaárókban az egykor hattengelyes déli homlokzat előtt álló oszlopok három darabja került napvilágra. A kórház déli homlokzata előtt álló, oszlopra helyezett Nepomuki Szent János szobor egyik tartóoszlopa is előkerült. A Budapesti Történeti Múzeum és a II. kerület polgármesterének megállapodása alapján az épület oszlopaikat a parkban, a szobor tartóoszlopát pedig eredeti helyén helyezték el.

A kórházépület déli falának körvonalát a burkolatban fából készült csíkkal jelezték. Az egykori középkori városfal nyomvonala pedig a helyreállított szakasztól délre, a Margit körúti járda mellett természetből kirakva, a járószint vonalában jelenik meg.

Fotó: a szerző felvétel

Nepomuki Szent János egykori szobrát tartó oszloptalpat az eredeti helyén újra felállítva

Legyen fény!

Egy lámpagyár története

•••• Verbai Lajos

Kőbánya-sörváros. A legtöbben így ismerik a főváros X. kerületét. Sokakban felrémlenek még gyógyszergyárjai, vásárvárosa és a fővárosiakat örökre megpihenni befogadó hatalmas temetője. A későbbi időkben az Orion és az EVIG. Kevésbé emlékszünk ma már a fémipari üzemek egykori híreségére, egyik vezérhajójára, a kőbányai Fém- és Lámpagyárra.

A gyár alapjait Testory Antal műipar-kereskedő rakta le. Mivel ez volt az első és ráadásul magyar tulajdonban lévő lámpagyárunk, hathatós támogatást kapott a kormánytól, majd a céget a Magyar Általános Hitelbank vette pártfogásába. A családi vállalkozást 1883-ban korszerű tőkés üzemmé szervezték, részvénytársasággá alakították. A „Magyar Fém- és Lámpagyár Rt.” átvette a magas színvonalú szakmai kultúrát és jellemző, hogy tovább használta a Testory nevet. A többszöri átszervezés eredményeként gyorsan az ország jelentős üzemévé fejlődött.

A 20. század elejére az ország jelentős üzemévé fejlődött. A 20. század elejére a családok nagy részében a kőbányai nagyüzemben készült lámpákkal világítottak. Az irodák és a középületek terméinek világitása mellett számos reprezentatív épület részeként készítettek egyedi tervezésű, magas igényű, művészi kivitelű lámpatesteket. A Budai Várban a Királyi Palota, az Országház, a Városháza, az Opera csak kiragadott példák. Budapest V. kerületében, a Báthory utca és a Hold utca kereszteződése által alkotott téren álló emlékmű, a Batthyány-örökmécses is Kőbányán készült. Ők szállították a fővárosnak az utcai gázlámpák jelentős részét. Náluk készültek az Állatkert gázlámpái.

Már a LAMPART-ban készült a Batthyány örökmécses

Lemezből készült fürdőkádjaik gyorsan hódították meg a fürdőszobákat. Ezek a termékek az otthonok mellett szállodákba és óceánjáró hajókba is beépítésre kerültek, többek között a Titanic luxuskabinjainak fürdőjébe.

A nagy világégés alatt hadiszállítók lettek. Szárnyas- és ugró vetőbombákat, közönséges, nyeles

A 20. század elejére 1000-nél is többen dolgoztak itt

és csöves kézigránátokat, légi aknákat, különféle súlyú – de főként 1 kilogrammos – vetőaknákat, tölténytárcákat gyártottak. Náluk készültek a legénységi főzőkatonák és a kulacsok.

1932-ben a céget összevonták a Fémáru Rt-vel. Ekkor vették fel – és védjegyként is használni kezdték – a LAMPART nevet. Gyáruk a kőbányai Gergely utca 27-ben volt. 1935-ben a Soroksári úti Fegyver- és Gépgyárral történt fúzió okán nevük LAMPART Fémáru-, Fegyver- és Gépgyár Rt. lett.

Az első világháborút követően jelentős változás volt a zománcozott termékek gyártásának megkezdése. Majd minden konyhában megtalálhatók voltak zománcozott edényeik és egyéb háztartási eszközeik (darálók, szűrők...). A zománcedények primadonájának a páncéllemezből, speciális zománczással készült „Lampart-Radio örök-edény”-t tartották. A lemezkádjait is felváltotta a zománcos. „Önfűtő” kádjaik a kényelmet vitték az otthonokba, mert a beépített, vízfordással feltölthető víztartállyal rendelkező – kályhából és fürdőkádból álló – fürdőgarnitúra esetében a fürdőhöz nem kellett vízvezeték. Egy forró vizes fürdéshez 4–5 kilogramm fával 40 perc alatt lehetett egy kádnyi vizet előállítani. Ráadásul ezek a garnitúrák szerelés nélkül bárhová beállíthatók voltak.

A Lampart Petrofix segítségével rögtön, tisztán, kényelmesen, tűzrakás nélkül hozzá lehetett fogni a főzéshez, mert rövid melegedést követően már égett is a petróleumgáz. Aki pedig Lampart-Celus zománcozott folytonéggő tűzhelyt használt, az barnaszénrel vagy fával fűtve takarékoságával csökkentette ura gondjait, tüzelőanyagot spórolt. Természetesen tovább folytatták a lámpagyártást is.

1947-ben szétszedték a két üzemet, a kőbányai Lampart Zománcárugyár Nemzeti Vállalat néven működött tovább. 1948-ban ezt a kőbányai nagyüzemet is államosították. Ekkor horganyzott edények gyártásába fogtak. Az ezt követő át-, és ki-szervezések, összevonások a zománcozott vegyipari gépgyártáson belül történtek. A rendszerváltást követő átalakulás a nagy múltú cég megszűnését hozta, amely már csak a magyar ipartörténet szerves és fontos része.

Fotók: Kőbányai Helytörténelmi Gyűjtemény

Országházba készített lámpájuk (1902)

Lámpagyár reklám az Üstökösben (1893)

Zsidók a középkori Budán

Négy évszázad emlékezete

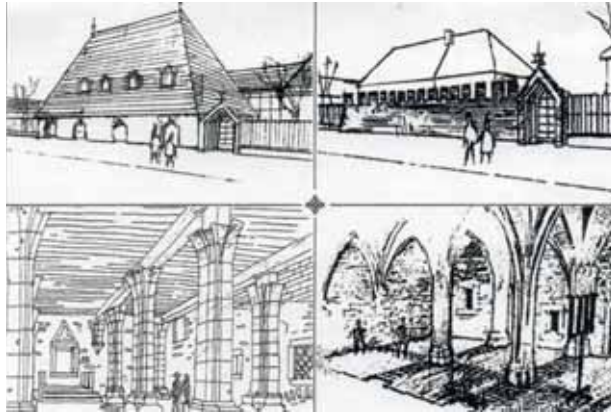
••• Róbert Péter

Először kerületünkben sok történelmi emlék található. Nemrég kerültek feltárára a középkorban itt lakott zsidó lakosság emlékei: zsinagóga, fürdő és lakóépület maradványai. A középkorban Budán két zsidó utca volt. Az első 1246 körül keletkezett, mikor IV. Béla Buda várát felépítve a várost megalapította, melynek legelső lakói között már zsidók is voltak. Valószínűleg még a vár felépülése előtt a legészlelső északi részen, a mai Bécsi-kapu, az akkor éppen róluk elnevezett Szombat-kapu helyén telepedtek le és körülbelül hatvan évvel a vár alapítása után, 1307-ben ide építették a zsinagógájukat is. Ez az utca, ahol a zsinagóga állt, és amelyet a zsidók nagy része lakott – a későbbi Bécsi-, ma Táncsics Mihály utca, amely a mai Bécsi-kaputól az Iskola-térig vezet és amely akkor a Szent Miklós-utca nevet viselte.

1360-ban az ország elhagyására kötelezték a zsidókat, házaikat főurak kapták, tehát kényelmes, jó épületek lehettek. Gazdasági bajok miatt négy év múlva visszahívták őket, de lakásait már nem kapták vissza, így másutt éltek. A másik, a Zsidó-utcának nevezett kis utcába a zsidók csak Nagy Lajos után telepedtek meg a vár nyugati részén, amikor a zsinagóga mellett már nem fértek el, vagy házat nem szerezhettek. Ez az utca a mai Fehérvári-kaputól (akkori Zsidó kapu) délkeleti irányban húzódott a királyi vár felé egészen a mai Szent György tér közepéig – az utcában meglehetősen sűrűn laktak zsidók és az utca nagyobb részét házaik foglalták el.

Ebben a korszakban a zsidók a vár északi és nyugati kapuja mellett két külön utcában laktak, de közöttük keresztényeknek is voltak házaik. 1424-ben a zsidóknak innen ki kellett költözködniük, mert itt építették fel a Szent Zsigmond templomot. Azóta ezt az utcát „a volt”, vagy „régis zsidó utca” néven említik, a zsidók pedig oda költözködtek a többi zsidó által lakott utcába, vagy legalább is

a szomszédságába, ahol a zsinagóga volt, az északi oldalon. A mohácsi vészig ez az egy zsidó utca volt csak Budán, amelyet

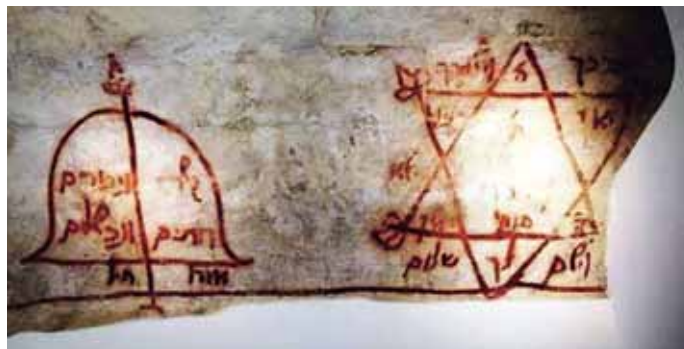

Fotó: szombat.org

ténylegesen is így neveztek el és úgy lakosságára, mint területére nézve jelentősen gyarapodott.

Nagyban befolyásolta ezt az a körülmény is, hogy Buda néhány évtizedre a zsidó prefektura székhelye lett. Ezt a tisztséget Máttyás király hozta létre az addigi „zsidóbíró” tisztség he-

A középkori budai nagy zsinagóga rekonstruált külső képe és belső tere

A zsinagóga északi részén fellelt két felirattreskó

lyett, amelyet az ország főméltóságai viseltek és 1482-től a zsidó önkormányzat vezetőjeként a budai Mendel család tagjai töltötték be. Palotaszerű házukat emeleti híd kötötte össze a zsinagógával, amely a város egyik legszebb késő gótikus épülete volt, a kor legnagyobb zsinagógája a regensburgi után. Részbeni feltáráruk során előkerült hatalmas oszlopai jelzik méreteit.

Mohács után a bevonuló törökök elhurcolták a helyi zsidókat, néhányan közülük Isztanbulban „budai” közösséget

alapítottak. Nem maradt közülük senki, a Zsidó utca neve Szent Márton utca lett. A középkori Zsidó Imaház kiállítóhely Buda város középkori és kora újkorai zsidó közösségének állít emléket a Táncsics Mihály utca 26. szám alatti lakóház földszintjén. A második világháború pusztítását követő helyreállítás során, 1964-ben az épület földszintjének boltozatán héber feliratokkal kísért festett ábrákat fedeztek fel, majd a középkori eredetű helyiség rekonstrukciója után alakították ki a kiállítóteret.

Szulejmán szultán 1541-ben elfoglalta és birodalmához csatolta Buda városát, ahová a zsidók visszatérhettek, újból birtokba véve elhagyott házaikat és zsinagógájukat. Temetőjük a vár alatt, a mai Vérmezőn volt, szokatlan de, valamilyen okból keresztények is használták. Ide temették Werbőczy Istvánt is, akit a törökök a lakosság bírójának neveztek ki.

A török kori Budán a zsidó lakosság a város népességének mintegy 5 százalékát alkotta, az askenázi, szefárd és szír zsidók a három zsinagógájukat külön használták. Viszonylagos nyugalomban élhettek, amelyet csupán az időről időre fellángoló

háborús időszakok, ostromok szakítottak meg. Ennek a világnak vetett véget 1686, amikor a törökellenes „keresztény liga” serege hosszú, elkeseredett ostrom végén szeptember 2-án elfoglalta a várost. A nagy zsinagógába menekült zsidó lakos-

ság osztozott a város többi lakójának sorában, a győztes katonáknak engedélyezett háromnapos szabad rablás során többségüket megölték vagy rabságba hurcolták, ahonnan – a bécsi Oppenheimer hadiszállító által fizetett – magas váltságdíj fejében szabadulhattak meg. A 19. századi egyenjogúsításig a zsidók nem térhettek vissza Budára.

Még folynak az ásátások a középkori zsidó negyed feltáráására, a helyreállított részek megtekinthetők. A Táncsics Mihály utcában zsidó múzeum látogatható, mellette zsinagóga működik, hétvégi istentiszteletekkel – 1686 óta most elsőként.

Budavár harangjai

A magyar harangöntés bölcsője

•••• Bajkó Ferenc

Harangjaink a történelem bronzba öntött lenyomatait, történetükön keresztül egy teljesen sajtószerű aspektusból közelíthetjük meg a magyar történelmet.

A Mátyas templom Károly harangja és a lélekharang a felújítás idején a templom előtt

Magyarországon a kereszténységgel együtt terjedt el a harangok használata. Budán a török hódoltság előtti időkben minden bizonnyal szép kultúrája lehetett a harangoknak. Az oszmán seregek azonban a hódoltságuk területén elpusztítottak minden tárgyat, emléket, amely a kereszténységhez kötődött, így a harangokat is.

Buda 1686-ban felszabadult a török alól. Ekkor Buda egyetlen tornyában találtak harangokat, ez a Mária Magdolna templom a Kapisztrán téren. 1690-ben Salzburgból Budára érkezik *Nuspickher János* harangöntő mester azzal a reménységgel, hogy a felszabadult területeket harangokkal lássa el. Még abban az évben felkérték, hogy öntse újjá a Mária Magdolna templom nagyharangját, amelyre latin felirat került: „I. Szulejmán 1541-ben rabságba döntötte, I. Lipót uralkodó visszafoglalta, Szent János evangélista tiszteletére újraöntetett”. *Nuspickher* többek között a mai Mátyas-templom Zsigmond-kápolnája számára is önt, ez az öntvény az idők során megrepedt, az egyetlen működő,

rendszeres használatban lévő budapesti harangja a pesti szervita templom tornyában van.

Számos harangöntő telepedett meg a 18. században Budán. A legnevesebb *Zechenter Antal*, aki nemcsak harangokat, hanem ágyút is készített. Működési idejére esik az 1723-as tűzvész, amely a húsvéti körmenetet követően egy Bécsi kapu téri házból indult, és amelynek oltásában egy jezsuita szerzetes életét vesztette. 1723-ban és 1724-ben *Zechenter* mesterrel pótolgatták a Mátyas-templom tűzvészben megsérült harangjait. Ezek közül a 869 kg-os Szentháromság-harang épségben megvan, a huszártorony 60 kg-os Szent Kereszt harangja pedig sérült formában a Mátyas-torony kiállításának részét képezi (a második világháború idején egy ténylegnyi lyuk keletkezett rajta).

A budai karmeliták 1725 és 1736 között építették fel templomukat. Tornyába *Zechenter* öntötte a harangokat. A 27 bécsi mázsa tömegű legnagyobbik újta el 1741-ben a Buda felé tornyosuló, jeges fellegetek. Ezen öntvényeket *II. József* eladatta, a templomot bezárták. *II. József* azonban pozitív változást hozott a protes-

A budai Városháza egykori harangja

táns egyházak életében, így készült el *Brunner János* budai harangöntő mester műhelyében Pest, Buda és Óbuda első protestáns harangja az óbudai református templom számára.

A harangöntő mesterség súlypontja a 19. század során folyamatosan áttevődik Pest-

re, majd 1848 táján meg is szűnik Budán. Az utolsó budai harangöntő *Herqui József*, akinek legkésőbbi, megmaradt harangja a vízivárosi Szent Ferenc Sebei templom tornyában függ ma is.

Várkerületünkben négy torony van, amelyekben harangok laknak, vagy lak-

Nuspickher János egyetlen működő harangja a pesti szervita templom tornyában

tak. A Mátyas-templomnak hét harangja van. Ezek közül a két legrégebbit már említettük. 1891-ben *Walser Ferenc* pesti műhely-

ben készült el a *Borromei Szent Károly* tiszteletére szentelt 3230 kg-os öntvény, amelynek díszítését *Schulek Frigyes* tervezte. Ehhez az a legenda fűződik, hogy *IV. Károly*, az utolsó magyar király ennek hangját hallotta elragadtatásában. 2010-ben négy új harang érkezett a Mátyas-templom számára, amelyek Passauban készültek: 4500, 2000, 1500 és 110 kg-osak.

A Bécsi kapu téren áll a budavári evangélikusok temploma, amelynek tornyában három harang függ. A 250 kg-os öntvény 1895-ben készült *Thury János* és *Ferenc* pesti mester műhelyében. Érdekesége, hogy *Luther Márton* arcképe díszíti. A legkisebb harang 1939-ben készült, és *Mária Dorottyának*, az evangélikusság nagy jótevőjének állít emléket.

Politikai döntés nyomán elbontották a Mária Magdolna toronyhoz tartozó templomot a második világháborút követően, a toronyban ekkorra egyetlen harang maradt. Ez a 900 kg-os öntvény a Tolna megyei Gerjenbe került, ma is ott van.

Budai Városházánk kis tornyának is voltak harangjai, közülük egy megmaradt, *Kohl János* öntötte Pesten 1763-ban, 40 kg-os. Egy ideig a Hess András téri iskolába került át, majd visszakerült a Városháza épületébe. Sokáig az abban működő étteremben volt kiállítva. A budavári harangok ma is Isten dicsőségét és a keresztény magyarság újjáéledését hirdetik.

Terézvárosi évek

József Attila mindennapjairól

•••• Németh Nyiba Sándor

A magyar költészet egyik legismertebb alakja, *József Attila* (1905–1937) otthonai közül kiemelném Terézvárost, ahol mozgalmas éveket hagyott maga után. Sok helyen lakott a fővárosban, édesanyja halála után még maradt *Etelka* nővérével a Ferenc téri lakásban, majd 1920-ban *dr. Makai Ödön* és felesége, *József Jolán* vette őket magukhoz. Megkezdődött a terézvárosi élet, a Lovag utca 3. szám alatti lakás cselédszobájában 1926-ig.

A Lovag utcai lakás *dr. Makai Ödön* tulajdona volt. A szigorú, de a jót akaró *Makai József Attilából* rendes embert akart nevel-

Fotók: library.hungaricana.hu

ni, emiatt gyakran előfordultak konfliktushelyzetek. Gyámjaként a kapcsolatuk nem volt felhőtlen, ezért vidékre küldte, több helyre. Makón járt gimnáziumba, *Espersit János* befogadta otthonába, *Caca* leánya szobájában lakott. Ez jelenleg múzeum, eredeti berendezésekkel. *Eperjesi Kálmán* osztályfőnöke és *Galamb* tanár úr segítették irodalmi pályáján.

Makai Ödön írógépetteléskor ismerte meg *József Jolánt*, majd feleségül vette. Családja rossz szemmel nézte a frigyet, mert *Jolán* keresztény származású, ezért *Makai* jobb társaságok előtt titkolta *Jolán* múltját, a nevét is *Lucie-re* változtatta. A testvéreknek is titkolniuk kellett a házaspárhoz tartozást. *Eta* csak szobalányként jelent meg, *Attilának* pedig szigorúan „doktor uraznia” kellett sógorát. Eközben *Ödön* és *Jolán* házassága 1922-ben felborult, a nővérek elköltöztek otthonról. A családi konfliktus lehetett az oka, hogy a serdülő fiú öngyilkosságot kísérelt meg. *Attila* nem tért vissza a Lovag utcába, nyári vakáció alatt vidéken tanító lett, csöszként, napszámosként is dolgozott. A Lovag utcában később helyreállt a béke.

Attila megismerkedett *Juhász Gyulával*, akinek az ajánlásával 1922-ben megjelent első verses kötete, a

**József Attila
Vágó Mártával
az Ürömhegyen
(1928)**

Szépség koldusa. A *Nyugatban* is megjelentek versei. *Attila* még csak 17 éves, irodalmi társaságokba, kávéházakba járt. *Makói* és szegedi tartózkodása után albérletekben húzta meg magát, a családi viták elkerülése végett.

A Lovag utcát követte az *Andrássy út* 6. szám 3. emelet 12. számú cselédlakása. Itt 1928-tól két éven át lakott *József Attila*. *Vágó Márta*, az első nagy szerelme feljárt hozzá, nagy hatással volt *Attila* költészetére. A nélkülözés szót jobb használni, hiszen itt nem lehetett élni, fűtés, szék, asztal nem volt, alig evett. Egyik levelében írja, hogy „39-es a lábam, 43-as lakkcipőben járok”. Napokig ki sem mozdult. Ki kellett költöznie, mert jelentős tartozást halmozott fel, cserébe ott kellett hagynia a könyveit, amiket sosem szerzett vissza. Ezt követően „anyátlanul élt”, végül ismét összeköltözött *Etelka* nővérével, a *Margit körút* 46. számú társasház negyedik emeleti lakásába. Később megismerkedett *Szántó Judittal*, aki odaköltözött, a *Margit körúti* lakásban két évet töltöttek el együtt.

Mindig a lakkbérrel volt a gond *József Attila* esetében, így a körútról is menniük kellett. *Szántó Judittal* 1932-ben a terézvárosi *Székely Bertalan utca* 27. szám alatti egyszoba-konyhás lakásba költözött. További anyagi gondok, elhatalmasodó mentális betegsége kísérte, bár *Judit* mindent megtett, hogy jobb élet mosolyogjon rájuk. Hiába, szép lassan elhidegültek egymástól. *József Attila* más nőbe szeretett bele, *Judit* öngyilkosságot kísérelt meg. Újra menniük kellett, mert már itt is elmaradtak a lakkbérrel. Terézvárosból 1933-ban *Zuglóba*, a „város peremén” a *Korong utca* 6. szám alá költöztek. *Judittal*

Fotó: jak.hu/kepar

**József Attila
a Kékmadár
folyóirat
igazolványképén
(1923)**

**Thomas Mann
és József Attila
a Magyar Színházban (1937)**

1936-ban itt ért véget kapcsolata, rá egy évre a költőóriás élete is. *József Attila* utód nélkül hagyta itt a földi létet.

Megújult köztér Budán

Jól időzített a főváros és a II. kerület vezetése amikor Buda egyik legismertebb köztere, a Széna tér felújítását a köz számára átadta. Az 1956-os forradalom és szabadságharc 2022. évi fővárosi megemlékezéseinek első lépéseként október 22-én történt meg ez. A Széna téri felkelők története jól ismert, emléküket az új köztéren felállított modern 56-os emlékmű őrzi.

Október 23-án délelőtt ennél lehetett tisztelegni, koszorúzni, az emlékezés virágait elhelyezni, majd egy rövid sétán megtekinteni a megújult Széna teret. A sétán részt vevők a megújult tér Duna felé eső nyúlványa végén 56' emlékét hordozó molinó-kiállítással találkozhattak. A lebontott Margit körüti fogház emlékét idézi fel a téren *Szenes Hanna* mellszobra, és annak márványba vésett felírata: „Szenes Hanna (1921–1944) 1921-ben született, budapesti zsidó családban. A II. kerületben élt 18 éves

koráig, amikor Palesztinába emigrált. A második világháború alatt hazatért Magyarországra. Ejtőernyővel ugrott le az akkori Jugoszlávia területén, hogy visszatérve szülőhazájába a zsidóság mentését se-

gítse. A magyar határnál letartóztatták, bebörtönözték és brutálisan megkínozták, ő mégsem árult el semmit a küldetéséről. 1944. november 7-én végezték ki a Margit körüti fogházban.”

A tér Margit híd felé eső részén egy étterem, kis jégpálya és a néhai városfal megmaradt része található még.

Október 23-án délután a Széna tér című tanulmánygyűjteményt a II. kerület Önkormányzata a szerzők és a szerkesztők részvételével a Marczibányi Téri Művelődési Központban mutatta be. A kerület polgármester, *Örsi Gergely* ismertette, hogy a könyvet megelőzte a hely történetének feltárása. Szakembereket, történészeket, irodalmárokat... kértek fel a Széna tér múltjának megismerésére, majd eredményeik publikálására a kerület által kiadott tanulmánygyűjteményben.

Fotók: BHT

1956-os molinó-kiállítás a téren

Szenes Hanna mellszobra és az 1956-os emlékmű

Egy év krónikája

Várnegyed Lánchíd Köre

•••• Praimajer Mária

Magunk mögött hagyva a járványhelyzet nehéz időszakát 2022-ben ismét megtarhattuk rendezvényeinket és lehetőségünk volt két kirándulást is megrendezni.

Februárban érdeklődő tagtársainak megtekintették Szinyei Merse Pál kiállítását a Magyar Nemzeti Galériában. Áprilisban a budavári Szent György-szobornál a koszorúzást követően *Rojkó Annamária* újságíró volt a vendégünk, aki *Prém Margit* missziójáról írt könyvét mutatta be. Májusban megtartottuk közgyűlésünket, majd *dr. Vass Előd* nyugalmazott levéltáros tagtársunk a 17. századi török-magyar gazdasági kapcsolatokról szóló kiselőadását hallgattuk meg. Mindkét programot a Litea-Vörös Sün házban tartottuk.

Szeptemberben *Eötvös József* szülőházánál, az Űri utca 19-nél helyeztünk el koszorút. Ezt követően a 20. századi családok történetéről érdekes, kötetlen beszélgetést folytattunk.

Októberben a Várbarátok Körével közösen rendezett programon *Sal Endre* író, újságíró *Mestermű születik* című könyvének bemutatója zajlott a Várnegyed Galériában. Novemberben hagyományosan a Budapesti Egyetemi Gimnáziumban tartottuk meg rendezvényünket, amelyen a gimnázium tanára, *Ambrus Máté* „A jezsuiták Magyarországon és kapcsolatuk is-

kolánkkal” címmel tartott előadást az iskola dísztermét megtöltő diákoknak és a kör tagjainak.

Örömmel számolunk be arról, hogy tavasszal és ősszel is, a Budapesti Egyetemi Gimnázium diákjai és a Lánchíd Kör tagjai két kiránduláson vettek részt. Márciusban Székesfehérváron, illetve októberben Egerben, ahol a kiállítások megtekintését követően játékos totó formájában, okos telefonjaikat is használva, fedezték fel a két város nevezetességeit.

Az egyesület programjainak megrendezését a Budavári Önkormányzat Oktatási, Kulturális és Sportbizottsága és a NEA Nemzeti Összetartozás Kollégiuma pályázati támogatása is segítette.

Fotó: Lánchíd Kör

Emlék a Szent György-szobornál tartott megemlékezésről

Hétköznapok és ünnepek

Egyház- és gyártörténeti konferenciák

•••• Heilauf Zsuzsanna

Nagyszabású konferenciasorozatot rendezett a Tomory Lajos Múzeum 2022 őszén a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. A Hétköznapok és ünnepek – Egyházi és gyári közösségek a XVIII. kerületben című program-sorozatunk első rendezvényét október 24-

Az előadók – jobbára maguk is lelkészek, plébánosok, és egyszerre tudományos fokozattal rendelkező oktatók – olyan kiemelkedő elődeikről meséltek, akik maguk is alakítói és krónikásai voltak

a helyi történéseknek. Előadás szólt a száz éves evangélikus és unitárius helyi közösségek mellett többek között a Pestszentlőrinc krónikásának tekinthető *Wimmerth Béla* pápai prelátrusról, aki negyven éven át vezette mindenre kiterjedő mesélőkedvvel plébániája *Historia Domusát*, és Pestszentimre első bírójáról, *Békéssy Sándorról*, aki húsz évig volt a község baptista lelkésze. A program keretében megemlékeztünk *Téglás Tivadarról*, az idén elhunyt helytörténészről is.

Tágabb kontextusba helyeztük a helyi történetet a következő alkalommal, amikor az egyházak után a gyári közösségek múltja került sorra. November 18-án – a Budapest150 programsorozat első XVIII. kerületi rendezvényére – a Tomory Lajos Múzeum történészei mellett több kutatóhelyről, múzeumból érkeztek előadók, hogy a konferencia keretében a

Háló Gyula
Békéssy Sándorról
beszélt

dualizmus, a két világháború közötti időszak, és a szocializmus éveinek magyarországi és budapesti tendenciáiba ágyaz-

va ismertessék meg a közönséget a pest-szentlőrinci gyárak múltjával. A kispesti és szentlőrinci gyáripar kezdetei mellett hallhattunk az 1960-as évek iparpolitikájának helyi eredményeiről, valamint átfogó vagy részletekbe menő képet kaphattunk a XVIII. kerület nagyobb üzemének (Lőrinci Téglagyár, Lipták-gyár, Kistext, Budapesti Kőolajipari Gépgyár, Lőrinci Fonó) történetéről, és a gyártelepek mai helyzetéről. Ez alkalommal a helyi ipartörténet-írás egyik elindítóját, a 92 éves *Torma Imrét* is köszöntöttük.

A programsorozatot a jövő évben a két témát körüljáró kiállítással és az egykori gyári közösségek találkozóival folytatjuk. A konferenciák elhangzott előadások felvétele elérhető a www.bp18ker.hu oldalon (<https://www.bp18ker.hu/kisfilmek/egyhaztorteneti-konferencia/> és <https://www.bp18ker.hu/kisfilmek/egyhaztorteneti-konferencia-2/>).

Fotók: Pápai Tamás László

én tartottuk meg a Herrich-Kiss villa nemrég megújult díszes verandáján. A többórás egyháztörténeti konferencia első részében az egyházi közösségek vezetőinek és az egyházi iskolák diákjainak előadását hallhattuk. A szünetet követően a tudományosság volt a főszerep.

A Lipták gyári helikopter kísérletről Hegedüs Ernő tartott előadást

Szélkiáltó

Dinnyés József emléktáblája

Kisebbségi tömeget alkotó megemlékező gyűlt össze 2022. október 22-én *Dinnyés József* (1948–2021) előadóművész, zenész egykori terézvárosi lakása előtt, a Benczúr utca 3. számú ház bejáratánál. Emléktábla avatásra érkeztünk!

„Költők között zenész, zenészek között költő vagyok. Népem egyharmada szülőföldjétől megfosztottan, más népek fennhatósága alatt él. Önmagam veszteném el, ha a világláglást képviselném és elfutnék nemzeti hagyományaim elől.” – vallotta az 1966-tól zenélő Dinnyés önmagáról. Közéleti témájú dalai miatt első nagylemeze csak 1985-ben jelenhetett meg, az is cenzúrázva. Korábbi alkotásait a rendszerváltoztatás után sorra adták ki. 2018-ban a legmagasabb állami kitüntetés, a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét vehette át, 2022-ben Terézváros posztumusz díszpolgára lett.

Márvány emléktábláján egy *Babits* idézet („Mindenik embernek a lelkében dal van...”) és egy aranyszínű gitár hívja fel a figyelmet arra, hogy itt élt 1974 és 2021 között Dinnyés József zeneszerző, előadóművész. Az emléktáblát felesége, *Dinnyés Józsefné Ábrahám Magdolna* és húga, *Dinnyés Ágnes* állíttatta – a kerület önkormányzata a díszpolgári címmel járó összeggel járult hozzá –, felesége és *Miyazaki Jun* alpolgármester együtt lepelték le.

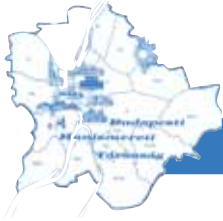
Fotó: terézváros.hu

Emléktábláját Miyazaki Yun és özv. Dinnyés Józsefné leplezte le

Fotó: Fortepan/Urban Tamás

Dinnyés József anno

Rólunk – Röviden

Budapesti Honismereti Társaság

Egyesületünk Elnöksége és a Városunk helytörténeti magazin Szerkesztőbizottsága november 17-én székhelyén, az újpesti Neogrády László Helytörténeti Gyűjteményben tartotta összevont ülését. Breinich Gábor elnök köszöntötte a megjelenteket, majd az ülés résztvevői az előző elnökségi összejövetel óta eltelt időszak eseményeiről kaptak tájékoztatást: A Budapesti Históriaik őszi előadásait a fővárosi levéltárban rendeztük meg, a decemberi előadás is elő van készítve. Folyamatosan és napra készen működtettük a Budapesti Helytörténeti Portált, kiadtuk a Városunk helytörténeti magazin 2022/3. júliusi, és októberben a 2022/4. számát.

Fotó: Oláh Albert

Bartos Mihály novemberben a Budapesti Históriaikon adott elő

A Honismereti Szövetség Veszprémben, 2022. július 3–8. között rendezte meg a XLIX. Országos Honismereti Akadémiát Aranybulla 800 – Az Árpádok évszázadai címmel, amelyen 25 fővel képviseltük a fővárost. A konferencián ajánlásunkra a szövetség legmagasabb kitüntetésével, a Bél Mátyás Notitia Hungariae Emlékplakettel dr. Róbert Péter, Honismereti Munkáért Emléklappal Beőthy Mária, Rojko Annamária és Sándor Tibor kapott elismerést munkájáért.

Társaságunk 2023-ban is hasonló tevékenységeket szeretne el látni, mint a korábbi években, az aktuális járványügyi és ener-

giatakarékossági rendelkezésekhez igazodva – ismertette Breinich Gábor elnök. Többet a Honismereti Szövetség budapesti helyszínű, 2023. évi ötvenedik Honismereti Akadémiája szervezése és lebonyolítása lesz, melynek Társaságunk a helyi társszervezője.

Ezt követően a Városunk című helytörténeti magazinról tárgyaltak. A 2022-ben is négy számmal megjelenő magazin az előző évvel azonos terjedelmű és példányszámú volt, és az interneten is megjelenésétől teljes terjedelmében olvasható (Budapesti Helytörténeti Portálunk). Szerkesztője ismertette a 2022. évre javasolt témakörök megvalósítását és javaslatok hangzottak el a 2023. évi tervezett négy szám tartalmára.

Végezetül a Honismereti Szövetség Budapest létrehozásának 150 éves jubileumához kapcsolódó témakörű, 2023. évi fővárosi helyszínű konferenciája előkészítéséről, a Társaságra eső feladatok helyzetéről volt tájékoztató.

Utcát neveztek el róla

150 éve született Richter Gedeon

Kőbánya Vaspálya utcájának Kőér utca és Noszlopy utca közötti szakasza 2022 szeptemberétől a 150 éve született tudós és gyáralapító Richter Gedeon (1872–1944) nevét viseli. Richter diplomás gyógyszerészként hozta létre 1907-ben Magyarország első gyógyszergyárát. Üzeme az itt szabadalmaztatott és gyártott Kalmopyrinnel és a ferőtlenítő Hyperollal vált ismertté – az első világháború előtt már 24 szabadalma is volt. A világszerte elismert kutatót és üzletembert 1944 decemberében a nyilasok meggyilkolták és a Dunába dobták.

Fotó: Richter Gedeon Nyrt.

Richter Gedeon emlékműve átadása

Richter Gedeon modern emlékművét szeptember 22-én, az új nevét viselő utca elején avatta fel Kovács D. Róbert Antal, Kőbánya polgármestere, Bogsch Erik, a Richter Gedeon Nyrt. igazgatóságának elnöke és Orbán Gábor, a társaság vezérigazgatója. A kerület polgármestere megemlékezésében hangsúlyozta, hogy Richter Gedeonnak eddig nem volt nyilvános emlékműve. A most felavatott emlékhely pedig nem enged megfélekedni az újtóról, a hazai gyógyszeripar megteremtőjéről.

A Magyar Nemzeti Bank Richter Gedeon születésének 150. évfordulója alkalmából, 2022. szeptember 23-án 2000 forint névértékű különleges színesfém emlékérmét bocsátott ki.

Budapesti Históriaik

Budapesti Honismereti Társaságunk Budapesti Históriaik című sorozatának változott a helyszíne! Ideiglenesen 2023 márciusában és áprilisában a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben tartjuk (Bp., IX. ker., Ráday u. 18. – bejárat az Erkel utcai kapúból) – az aktuális, járványügyi és az energiaválság szabályai betartásával – hagyományunk szerint minden hónap lehetőség szerint első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel. Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Február 1. szerda

Szakmai vezetéssel a Magyar Pénzmúzeum és Látogatóközpont kiállításának megtekintése délután 2 óra 40 perctől. Résztvételhez a kötött csoportlétszám miatt Társaságunknál előzetes regisztráció szükséges (tel.: 06-30-2551513, e-mail: info@bpht.hu)!

Március 1. szerda

• Buda dicső napjai

Előadó: Hermann Róbert prof. történész, múzeumigazgató

• Az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjteményről

Előadó: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna gyűjteményvezető

Április 5. szerda

• A budapesti harangöntés aranykora (1873–1914)

Előadó: Bajkó Ferenc harangtörténeti kutató

• Budapesti írók, költőóriások otthonai a dualizmus idején

Előadó: Németh Nyiba Sándor író, költő

Múltkor az Óhegy utcában...

Interjúktól a helytörténeti sétáig

•••• Földényi Krisztina

Kőbányai Helytörténeti Gyűjteményünk intézményi törekvései közé tartozik, hogy látogatóit újszerű programkínálattal is elérje. Mivel a kerület központjában korábban tapasztaltuk a helytörténeti séták iránt mutatkozó érdeklődést, szeretnénk volna hasonló szabadtéri programmal bővíteni kínálatunkat. A felmerülő lehetőségek közül a kerület korábbi városközpontjából elágazó legrégebbi utcára, az Óhegy utcára esett a

választás. Olyan utcára, amely még sok szempontból magán viseli a fölötté elmúlt százötven év nyomait, melynek bizonyos szakaszai védett városképi jelentőségűek, s egykor kellően zárt lakóközössége máig jelentős mértékben összetart.

Szép és sokrétű munka vette ekkor kezdetét. Az utca története önmagában kevésbé dokumentált, így a gyűjteményi archívumok áttanulmányozásával párhuzamosan mintegy negyven interjú is készíttettem az utcában élő, vagy onnan elszármazott óhegyi lakókkal. A kapott eredmények végül szép kerek történetné álltak össze, mely bőségesen lefedi az utca hosszát, s ez sok-szempontú történetmesélésre ad lehetőséget.

A sétaprogram tematikája felöleli az utca történetét attól a pillanattól, amikor az utca még névtelenül, szabálytalan nyomvonalon először jelent meg a térképeken. Nevét 1875. szeptember 16-án kapta a pesti síkságból kiemelkedő mészakő domborulatáról, melyet németül akkoriban

Altgebirgnek, magyarul Óhegynek hívták. Az utcát az 1800-as évek végétől kezdték kikapcsolni azzal az elgondolással, hogy az errefelé terjeszkedő Pestnek jó levegőjű, előnyös fekvésű villanegyede épüljön itt ki. Bár minden adott lett volna, a városrész mégsem fejlődött a kívánt mértékben, s még évekig tanyai állapotok jellemezték. Nagy lépés volt az utca életében, mikor 1912-ben megindult a 36-os villamos, s végre Óhegy is bekapcsolódhatott a városi közlekedésbe. A következő közlekedési eszközre 1959-ig kellett várni, ekkor indult meg az utcán végigmennő 95-ös autóbuszjárat, mely jelentősen megváltoztatta az utca arculatát.

1956-ban egy fölrengetés rázta meg a környéket, s néhány szép 20. század eleji oromfal az utcából ekkor végérvényesen eltűnt. Az 50-es évek kényszerű lakóváltásai után a 60-as évekre szépen állandósult az utca kép. *Kristóf Attila* újságíró 1976-ban az Óhegy utcát „áldott nyugalom helynek” írta le. „Kétoldalt öreg fák állnak, beljebb a villaszerű családi házak körül nagy kertek.” Az 1970-es években jelent meg az első hirdetés, melyben „Kőbánya rózsadombján” kínáltak eladó ingatlant, s ez a kifejezés ma is élő színhagyomány a kerületben.

A séta végighalad az utca teljes hosszán, sorra veszi az épületek legérdekesbbjeit. Elidőzünk Kőbánya régi iskolájánál és a vele szemben lévő egykori fuvaros telep előtt, továbbmenve a Lengyel

templomnál és az egykori Szegényháznál időzünk el kicsit, még tovább a Feszl-birtokokról és a téglágetésről esik szó. Bemutatjuk az utca

Fotók: Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Kőbánya régi iskolája – Mészáros Lajos felvétele

tetőtől talpig majolikával burkolt házát, és szó esik a még álló Haidekker kerítésekéről. Mindeközben komoly kulturális kitekintést is teszünk jeles lakók nagyszerű felfedezéseiről, találmányairól, kezdeményezéseiről, művészeti vagy tudományos műveiről. *Lázár Ervin* író, *Vizkelety László*, a Kéktúra szellemi atyja, *Farkas Gyöngyi* nemzetközi hírű cimbalomművész, vagy *Ducsay Béla* festőművész mind sok szalon kötődtek az Óhegy utcához – hogy csak néhány példát említsék közülük. A sétát aktuális műrészletek felolvasásával, felcsendülő zeneszóval, reprodukciók bemutatásával színesítjük.

Az elvégzett feltárásban elvitathatatlan az utca lakóinak érdeme, lelkes hozzáállásuk végül közös munkává érlelte a kutatást. Külön öröm, hogy az összegyűlt anyag máig folyamatosan bővül és alakul, hiszen a velünk sétálók sokszor kiegészítik az elhangzottakat. Köszönet mindenkinek, aki családi vagy személyes emlékeit a kutatás céljából önzetlenül átadta.

Gratulálunk

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület 2022. november 3-án a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban adta át Az év kiállítása 2022 díjakat három kategóriában A Magyar Nemzeti Múzeum és a Lendület Családtörténeti Kutató Csoport közös interaktív virtuális családtörténeti kiállítása (*Sorsfordító. A rendhagyó virtuális kiállítás*) a zsűri elismerését váltotta ki és elnyerte Az Év Kiállítása 2022 kitüntetését. Virtuális tárlatuk a 17–18. századi polgári-nemesi férfi és női életutak lehetséges történeteibe kalauzol. Elérhetősége: <https://mmm.hu/virtualis/sorsfordito/>

Tompot a kalaposoknak

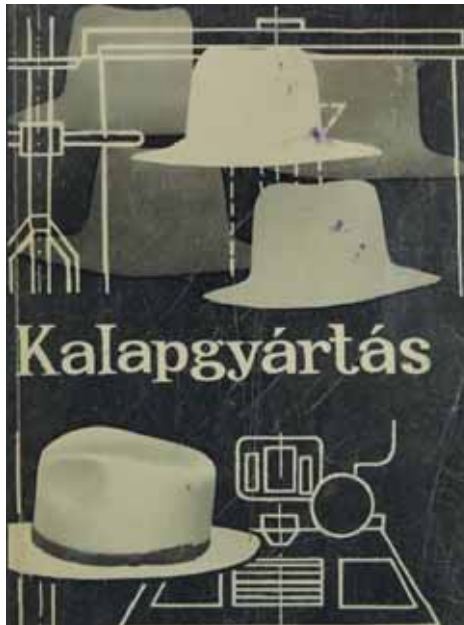
Elfeledett kőbányai kisüzemsors

•••• V.L.

Különös, sokaknak ismeretlen magyar szó a tomp. De akkor..., mi is az a tomp? A kihegyezett botra, ha vége elkopik, legömbölyödik a hegye, ma is azt mondjuk tompa, letompult. A kalapos szakma máig megőrizte, sőt használja ezt az ősi, dudorút, gömbölyűt jelentő magyar szót. Azt a legömbölyített tetejű csonka kúp alakú, harang formájú anyagot, amelyből a kalapot préseléssel, vasalással, mintázással kiformázzák, ma is tompnak vagy kalaptompnak mondják.

Formált nemezéből, szalmából, taplóból vagy műszálból tömörítéssel, filceléssel, gőzöléssel „nyers kalapokat”, tompokat készítettek a kalaptompgyárban, a fából készített kalapformára való préselés által. A kalapos mesterek már nem készítettek tompot. Ugyanúgy alapanyagként vették azt, mint a szabók a szövetet, az asztalos a deszkát.

A Kőbányai Kalaptompgyár Kft-t 1932-ben 20 000 pengővel alapította *Nánási Jenő* és *Gabrovits Imre*. Külső (például állami vagy bank) támogatást nem vettek

igénybe. Ekkor tíz éve már, hogy közösen kalapgyárat üzemeltettek, logikus lépés volt tehát, hogy a kalap alapot is ők gyártásák. Külföldön alig volt kalapkészítő nagyüzem, ahol ez ne így lett volna. Ná-

lunk azért alakult ki ennek az ellenkezője, mert tompkészítőink a Trianon után határainkon kívül maradtak.

Két év kellett a gyár felszereléséhez, mert a gépeket szállító olasz cég megkésett. A harmadik magyarországi tompgyárként a kőbányai Román utca 6. szám alatt kezdte meg működését, 30 munkást foglalkoztatva. A termelés motorja a beltag Gabrovits Imre műszaki vezető volt, aki páratlan szorgalommal hajtaltól vakulásig dolgozott, személyesen felügyelte a gyártást. Ennek eredményeként 1935-ben új telephelyen, a Mázsa utcában már a legkorszerűbb lengyel és olasz gépeken dolgozhattak. Megduplázták a létszámot (60 fő) és termelésüket. Naponta akár 80 tucat különböző kalaptompot is képesek voltak legyártani. Hamar a kalapos ipar jelentékeny beszállítói lettek. A kőbányai cég erősen leszorított áraival erős versenyt generált, a piac 10%-át uralták évi 200 000 darab tomp eladásával.

A háború és az újjáépítés alatt nyersanyaghiány miatt a gyár kapacitásának csak negyven százalékát tudta kihasználni. 1948-ban már a kőbányai gyár adta a legtöbb gyapjútompot. A tomp- és kalapgyárat 1948 márciusa és 1951 között négy ütemben államosították. A kőbányai üzemre 1949-ben került sor. A gyárat felszámolták, a gépeket a Kalapipari Nemzeti Vállalatnak adták át.

Óbudai Múzeum

Mb. vezető: Gálfi Ágnes, tel./fax: 250-1020, cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-V: 10-18 óra.

Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne, tel.: 370-0652,

cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48., nyitva: K-P: 10-18, Szó: 10-14 óra.

Erzsébetvárosi Zsidó Történeti Tár

Helytörténeti munkatárs: Keleti Éva, tel.: 369-3688, cím: 1077 Bp., Csányi u. 5., nyitva: V-Cs: 14-18, P: 10-14 óra

Józsefvárosi Múzeum

Vezető: Tamás István
e-mail: istvan.tamas@jkn.hu
cím: 1085 Bp., József krt. 70.
nyitva: felújítás alatt

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus, tel.: 218-7420, cím: 1092 Bp., Ráday u. 18., bejárat az Erkel utcából, nyitva: K-P: 12-18, Szó: 10-14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos, cím: 1102 Bp., Füzér u. 32., nyitva: K-Sz: 10-14, Cs: 14-18, Szó: 9-13 óra. Kutatói nap – P: 9-13 óra

Albertfalvi Hely- és Iskolatörténeti Gyűjtemény

Vezető: Papp Gábor, tel.: 208-6635, 06-70-704-5938, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8., nyitva: K, Cs, Szó: 14-18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Farkas Zsolt, tel.: 204-6788; 06-70-682-2144,

cím: 1116 Bp., Gyékényes u. 45-47., nyitva: H-P: 10-19 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Szakmai felelős: Földváry Gergely, tel.: 06-70-360-2447, cím: 1121 Bp., Zugligeti út 64., nyitva: Sze-V: 10-18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Dr. Simonné Hortobágyi Zsuzsanna,

tel.: 06-30-453-3693, cím: 1131 Bp., József Attila tér 4., nyitva: K-Cs: 11-17, P: 9-16 óra.

Samodai József Zuglói Helytörténeti Műhely

Vezető: Majkó Zsuzsanna
tel.: 06-70-522-3577,
cím: 1144 Bp., Vezér u. 28/b.
nyitva: előzetes egyeztetéssel
e-mail: helytortenet@cserepeskft.hu

XV. Kerületi Kulturális Örökség Háza és Helytörténeti Gyűjteménye

Vezető: Kiss Emőke Hajnalka, tel.: 419-8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81., nyitva: K-P: 10-16, Hze: 12-18, Cs, Szó: 10-14 óra

Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Mb. vezető: Müller Ildikó, tel.: 604-8342, cím: 1165 Bp., Veres Péter u. 157., nyitva: H-Cs: 9-16, P: 9-14 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc, tel.: 256-6062, 258-4693, fax: 256-9526,

cím: 1174 Bp., Báthory u. 31., nyitva: K-V: 14-18 óra.

Tomory Lajos Múzeum

Vezető: Heilaufer Zsuzsanna, tel.: 290-1585, 06-20-316-9885, cím: 1181 Bp., Margo Tivadar u. 116-118. nyitva: Cs-P: 10-18, Szó: 14-18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklóss Zsuzsa, tel.: 281-1619, cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9., nyitva: K-P: 14-18 óra, páros heteken Szó: 10-14 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53., nyitva: K-Szó: 10-18 óra.

Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Krisztián, tel.: 278-2747, cím: 1213 Bp., Szent István út 230. nyitva: Sze: 8-14.30, P: 14-18, Szó: 9-13 óra.

Nagytétényi Helytörténeti Kiállítóterem

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Wahl Ildikó, tel.: 06-20-237-1920, cím: 1225 Bp., Nagytétényi út 278., nyitva: K-Cs: 9-12, Szó: 15-18 óra.

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény vezető: Geiger Tamás, tel.: 287-3057, cím: 1238 Bp., Sztis u. 105., nyitva: Sze-P: 10-17 óra.

Egy vári polgár emlékezete

Nej Ákos, a Várbarátok Köre alapítója

•••• Buzinkay Géza

Ma már alig valaki emlékezhet Nejj Ákosra (1881–1967), nem csak a halála óta eltelt hosszú idő, de a többszörös vári lakosságcsere miatt is. Pedig Nejj Ákos markáns egyéniség és odaadó „várbarát” volt: bár majdnem mindenét elvesztette a második világháború alatt, majd miután a Rákosi-korszak megvonta a nyugdíját, öreg korában ismét munkába kellett állnia. Bárminyi emberen segített is – előbb vasúti-gazdátoként a pályamunkásokon, majd a háború alatt az üldözött zsidó gyerekeken, átadva lakását a *Sztehlo Gábor* vezette gyermekmentő hálózatnak – mégis „osztályellenségnek” minősült az 1950-es években.

Családjá korábban Pesten élt, tőlük a polgári munkálkodás morálját sajátította el. Nagyapja reformkori íróként, pedagógusként és több mint negyed századon át a mai Eötvös Gimnázium (az egykori Főreáltanoda) igazgatójaként a fővárosi közélet neves szereplője, apja pedig az építésztársadalom kiemelkedő képviselője volt, akinek nevét ma az

Fotók: a szerző tulajdona

Úri utcai lakásában Nejj Ákos (1967)

Országház múzeumának egyik terme őrzi. Nejj Ákos is mérnök lett. Előbb a Trianon után az addigi közös Südbahn/Déli-vasút Magyarországnak juttatott részének, a Duna-Száva-Adria Vasútnak (D.S.A.) lett építési igazgatója, és így ő tervezhette meg a Balaton déli partján a vasútállomásokat. Miután a D.S.A. vasutat a MÁV magába olvasztotta, ennek lett a főigazgatója, és több nemzetközi vasúti szervezetben hazánk képviselője.

Pesten született, de miután vári lakóházát megörökölte, attól kezdve lelkes lokálpatrióta. Publikációkban és rádióelőadásokban népszerűsítette a Várnegyedet, javaslatokat tett műemlékeinek és sajátos hangulatának megőrzésére, házat igényesen felújíttatta, és történetét egy nagy márványtáblára felvéve elhelyezte a homlokzaton, ahol az máig is olvasható. A Várhoz való ragaszkodásának máig élő emléke a Várbarátok Köre megalapítása. Erre a Kádár-korszak közepén, „osztályidegenként” nem lett volna lehetősége, de a honismereti egyesület ügyének megnyerte a Hazafias Népfrontot, az I. kerü-

Nejj Ákos a Vár turista térképével (1967)

leti párttitkárt és egy közéleti szerepet is játszó főorvost. Így 1966 novemberében a Várbarátok Köre megkezdhette működését az ő előadásával. „Ide belépve, elvetjük erre az időre egyéb gondunkat, bajunkat, nem nézünk különbözőségeket, egyedül a Várral kívánunk foglalkozni, rá vonatkozó gondolatainkat kicserélni, ismereteinket a Várra vonatkozólag bővíteni, tanulni egymástól.” Így adta meg egy ideális lokálpatrióta kör programját. A következő év tavaszán még egyszer tudott előadást tartani az új építkezésekről, de hamarosan, 86 éves korában elhunyt.

Nejj Ákos megörökített egy helyi mondat: „Volt a várbelieknek egy hiedelmük, mely szerint, ha valaki figyel, mikor az öreg toronyóra éjfél üt, akkor néha meghallhatja 'der schwere Wagen von Buda' bedübörgését a Bécsi kapun, hozva a halált. Várbeliért jön, de a váriak hozzátették, hogy a halálnak terhes a sűrű hegymászás, azért ritkábban jön, de olyankor 2-3 embert visz el csoportosan. Nem dübörög-e most is a nehéz szekér, de ezúttal nem akarja-e magát a régi Várat fölpakolni?” – tette föl végül a szkeptikus kérdést.

Nejj Ákos emléktáblája

Ötvenhat éve, 1966-ban kezdeményezte pilisi Nejj Ákos és dr. Földmár György egy lokálpatrióta szerveződés, a Várbarátok Köre létrehozását a budai Várnegyed múltjának, jelenének és jövőjének bemutatása, hagyományai ápolása, népszerűsítése céljából. Nejj Ákos emléktábláját a Várbarátok Köre és a Budavári Önkormányzat egykori lakóháza, az Úri utca 19. számú ház falán szeptember 11-én leplezte le. A kerület polgármestere, *Váradiné Naszályi Márta* üdvözölte a megjelenteket, majd *Buzinkay Géza* (történész, az MTA doktora, közel húsz éven át, 2018-ig a Várbarátok Köre elnöke) emlékezett meg az egyesület emléktáblát kapott alapítójáról. Egyúttal köszönetet mondott az emléktábla létrehozását támogatóknak: az I. kerület előző és jelenlegi polgármesterének, valamint *Csányi Éva* kerületi főépítésznek.

Pilisi Nejj Ákos mérnök a Ferenc József-rend lovagkeresztjének és a Nagy Szent Gergely-rend lovagkeresztjének birtokosa volt, egyben a Budavári Római Katolikus Egyházközség világi elnöke. Megalapította barátjával a Várbarátok Körét, amelynek vezetését később *pilisi Nejj Katalin* lánya, majd unokája, *Buzinkay Géza* vállalta. Az egyesület jelenlegi elnöke *Nyakas Szilárd*.

Fotó: BHT

Buzinkay Géza emlékezett meg Nejj Ákosról

Helytörténeti és közéleti vetélkedő

Civil Ifjúsági Kör Kőbányáért Egyesület

•••• Edényi László

Tizenhetedik alkalommal rendezte meg a CIKK (Civil Ifjúsági Kör Kőbányáért) Egyesület a Kőbányai Önkormányzat támogatásával 2022-ben „Polgár a helyi demokráciában” címmel társadalom- és helyismereti versenyt. Céljuk: az általános iskolás tanulók állampolgári ismereteinek szélesítése; a kőbányai hagyományok, emlékek megismertetése; az iskolai emberismeret-társadalomismeret oktatás segítése; a tanulók közéleti érdeklődésének felkeltése, valamint a demokratikus értékrend és a felelős állampolgárság attitűdjének közvetítése.

Kezdetben a kerületi Zrínyi Gimnáziumban szervezték meg, utána több ízben a Körösi Csoma Kulturális Központ adott helyet a programnak, majd az utóbbi években a Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény a házigazda.

Idén (2022) hét csapat jelentkezett, a COVID előtti években sokszor tíz fölött volt a jelentkező csapatok száma. A csapatok felkészülését két foglalkozás segítette: *Verbai Lajos* vezetésével a helytörténeti gyűjteményben vettek részt egy előadáson, illetve Kőbánya központjában egy városismereti sétát szerveztünk számukra.

A verseny során a csapatok írásbeli (teszt, szövegértés) és szóbeli (vita, nyilvános beszéd) és gyakorla-

ti (képfelismerés, Szent László-szobor kirakása kockából) feladatokat oldottak meg. A feladatok nem csak a tárgyi ismereteket kérték számon, hanem az ismeretek alkalmazása, a képességek kibontakoztatása, illetve a készségek megjelenítése játszott főszerepet. A helytörténettel kapcsolatos feladatok közül a kőbányai címer elemzésével kapcsolatos kérdéseket oldották meg a

legmagasabb színvonalon a fiatalok, de sikeresen szerepeltek a csapatok a nyilvános vitában és szövegértési feladatban is. A nyilvános vita a helyi jégpálya ügyéről szólt. A csapatok egyik fele (sorsolással dőltek el a szerepek) amellet érvelt, hogy ezekben az energiaválsággal sújtott időkben is szükséges a jégpálya, mert közösségépítő és hagyományörző szerepe van, míg a másik oldal az energiaköltség és a pénzfelhasználás más lehetőségei miatt ellenezte a beruházást.

Versenynk a főváros születésnapján, november 17-én a Bem József Általános Iskola Polgárfiókok nevű csapatának (*Balla Botond, Bognár Bendegúz, Csurgó Keve, Vatai Laura*) győzelmével ért véget – felkészítő tanárunk *Nagy Gyöngyi* volt. A második és harmadik helyezést a Janikovszky Éva Általános Iskola valamint a Kada Mihály Általános Iskola csapata nyerte el.

Mindegyik versenyen részt vevő csapat jutalma egy egynapos belföldi kirándulás, a győztesek pedig egy kétnapos kirándulással gazdagíthatják élményeiket – a Kőbányai Önkormányzatnak és a CIKK Egyesületnek köszönhetően. A díjakat *Radványi Gábor* alpolgármester adta át a résztvevő csapatoknak, jelezve egyúttal hogy a Kőbányai Önkormányzat nagy jelentőséget tulajdonít a kezdeményezésnek.

A versenyt lebonyolító CIKK Egyesületet 2001-ben alapítottuk a Polgár a demokráciában országos verseny győztes csapatának tagjaiból. Az országos versenyből kinövő egyesület a programjait a fiatal korosztály számára szervezi. Kőbányán helyi ifjúsági irodát (RADAR) működtet, amely segíti a diák önkormányzati munkát és a fiatalok kezdeményezéseit karolja fel. Így több kirándulás, verseny, klubfoglalkozás, vitadélután... finanszírozója és megvalósítója volt az idei évben a Radar Ifjúsági Iroda.

Munkában a győztes csapat

Szabadtéri versenyfelkészítő

Fotók: CIKK Egyesület

Budapest 150

Előadások a Benczúr utcában

Havonta jelentkező jubileumi előadásorozatot indított 2022-ben a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány keretein belül működő Habsburg Történeti Intézet Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 150. évfordulója alkalmából. Fővárosunk születésnapját ünneplő előadásorozatuk a terézvárosi Benczúr

előadásokkal az intézet a Monarchia Magyarországának, a magyar polgárosodás egyik legnagyobb vívmányát, Budapest városát hivatott ünnepelni. Budapest a magyar nemzetteremtés, a magyar kultúra, a magyar gazdaság és társadalom egyik csúcsteljesítménye, amely világszerre segített ismertté tenni az országot. A 150 év során valóra vált Széchenyi István

utcában működő Kertész Imre Intézetben látogathatók, előzetes regisztrációval.

A tematikus

gróf vágya: legyen az országnak szíve, ez legyen a főváros, s hívják Budapestnek.

Budapest létrehozásáról az 1872. évi XXXVI. törvény rendelkezett. Ezt az uralkodó 1872. december 22-én szentesítette, melyet másnap hirdettek ki. A város létrejöttének hivatalos időpontja tehát 1872. december 23-ra esik. Az első közgyűlés 1873. november 17-én ült össze, amit a főváros rendszerint születésnapként szokott megünnepelni.

Elismert előadókkal, érdekes témakörökkel találkozhattunk a Habsburg Történeti Intézet már elhangzott előadóstjein – *Zeke Gyula*: Kávéház – nagyváros – polgárosodás; *Géra*

➔ **Eleonóra:** Buda a fővárossá válás útján (1686–1800); **Török András:** A két háború közötti Budapest egy ügyvéd fotográfus képein (Egy fotóanyag, amely a Fortepan torkán akadt); **Császtvay Tünde:** Szexuális turbulenciák Budapest nagyvárossá válásának első évtizedeiben; **Vörös Boldizsár:** Egységes főváros? Budapest egyes részeinek szembeállításai a 19. század végén és a 20. század

első felében; **Saly Noémi:** Három Majom, Vén Szederfa, Arany Lúd – túlélési stratégiák a Tabánban; **Tóth Vilmos:** Budapest temetői a városegysítéstől az első világháborúig; **Granasztó Péter:** A Paprika Jancsától a Mickey egérig. Szórakozás és térhasználat a Városligetben (1872–1945).

Az előadássorozat beszámolóit és az előadások teljes videó anyaga a Habsburg

Történelmi Intézet honlapján elérhetők (<http://www.habsburg.org.hu/#hirek>).

Adalékok a Lukács gyógyfürdőhöz

Zsolnay kerámia és a két Ray

••• Víz László

Már a 12. századtól gyógyításra használták a Budán megtelepedett lovagrendek a mai Lukács gyógyfürdő forrásvizét. A török hódoltság idején részben gyógyvízként, részben malom hajtására használták azt. Buda visszafoglalása után a fürdő állami tulajdonba került, 1884-es eladása, majd átalakítása után Szent Lukács gyógyfürdő néven nyílt meg.

A Zsolnay építészeti kerámia, mint homlokzati formaképző eszköz jelenik meg a budai Duna-parton a Lukács fürdő szállójában. Az első emeleti erkély mellvédjén áttört rozettás díszít-

1893. évi munkálataival, **Ray Rezső Lajos** nevével fémjelvezhető: „1893. év, a Lukács fürdő nyitányt jelentett Zsolnay új, nagyszerű kerámiaanyagának, a pirogránitnak, amelyet ettől kezdve egyre szélesebb körben és mind nagyobb sikerrel alkalmaztak.

Az új kerámiaanyag, Zsolnay Vilmos alkotó tehetségének nagyszerű bizonyítéka, annak köszönheti jelentőségét, hogy összetételénél fogva fagyállóbb, jobban dacol az idővel, mint a terrakotta. Az építészek már csak e tulajdonsága miatt is igen szívesen alkalmazták. A pirogránit sikerét az is fokozta, hogy a Zsolnay-gyár különböző színekben mázazva alkalmazta. Ezzel a pirogránit kedvező dekoratív eszközévé vált a századvég szecessziós építészeti irányzatának, amely dúsán díszítette a homlokzatokat.”

Id. Ray Rezső Lajos (1845–1899) Svájcban született. Tanulmányait szülőhazájában és Franciaországban végezte. 1868-ban telepedett le Pesten. A sikeres építési vállalkozó nagyszabású munkákra kapott megbízást, így a Lukács fürdő nagy szállóját továbbá az iszapfürdőt és népfürdőt is építette. Fia, ifj. **Ray Rezső Vilmos** a világvárossá fejlődő Budapesten született (1876–1939). Folytatta apja hivatását, tervezőtársa **dr. Zielinszki Szilárd** volt, aki elsőként kapott doktori címet a magyar mérnökök között.

A két Ray tevékenységében két építészeti korszakot ismerhetünk meg. Az eklektika számos elmét megjelenítő id. Ray Rezső munkásságát még a hagyományokra épülő tendencia jellemzi. Anyaghasználatában ugyanakkor már az újat előlegezi számunkra a színes majolika és pirogránit úttörőként való első felhasználójaként. A szecessziós és modern építészet egyik ellefedett előfutára és jeles alkotója ifj. Ray Rezső. Munkásságában a korai vasbeton-építészetünk egyik művészi megformálója. Folytatva id. Ray Rezső munkáját a Zsolnay építészeti kerámia immár modern, szecessziós változatát alkalmazta. Művészetében a magyar hagyományok szobrászati szintézisének igényességére ismerünk, amikor a Bajza utcai polgári fiúiskola üzenetét kutatjuk. A Zsolnay-kerámia ilyen nagyméretű és külső homlokzaton való megjelenítése ritkaságszámba megy.

Fotók: a szerző felvételei

Kiértésítés fizetés nélküli szabadságról (1945. április 19.)

SZENT LUKÁCS-FÜRDŐ LATÉKÉP A DUNARÓL

mény látható. A mellvédeket tükrös pilaszterek osztják három részre. A második emelet fölött balluszterek, mázas kerámia-dísz zárja le a kompozíciót. A Zsolnay kerámia anyagok mellett a vakolt felületek és a kővázák teszik teljessé a homlokzatot. Napjainkra azok lepusztulásának vagyunk tanúi.

A török idők óta használt fürdő helyén, épített iszapfürdő valamint a népfürdő medencéinek színes Zsolnay kerámia burkolatait az 1910-es majd a későbbi idők átalakításai során eltávolították. Ennek ellenére a Zsolnay gyár pirogránit termékeinek egyik első, jelentős alkalmazásaként értékeljük a Lukács fürdő építkezéseit

A pirogránit diadalútjának kezdete – amint azt **Katona Imre** megállapítja **Zsolnay Vilmos**ról készített monográfiájában (Zsolnay Vilmos, Szemtől Szemben sorozat) – a Lukács-fürdő 1892–

Korabeli színes nyomat

Budavári történetek

•••• Praimajer Mária

Sal Endre: Mestermű születik – 45 izgalmas történet a Budai Várból. Budavári Palotanegyed, Budapest, 2021. 215 p.

Napjainkban a kiváló építészről, *Hauszmann Alajos*ról elnevezett Nemzeti Hauszmann Program keretében újul meg a Budavári Palotanegyed. Ennek keretében készült el a Szent István-terem, amely a századforduló magyar építészetének kiemelkedő teljesítménye volt. *Sal Endre* könyvében bemutatja a Szent István-terem egykori alkotóit: *Thék Endrét*, a faanyagok varázslatos művészt, aki a terem diófából készült burkolatát készítette. *Roskovics Ignác* festőművészt, az Árpádház jelentős alakjai képeinek megfestőjét. *Zsolnay Vilmost*, aki a festmények alapján a pécsi kerámiagyárában készítette el a pirogránit képeket. *Stróbl Alajos* a Szent István szobrot mintázta meg. A kötet lapjain megelevenednek e híres alkotók alakjai, életük érdekes epizódjai, családi életük egy-egy mozzanata.

A Szent István-terem művészei mellett a Lovarda alkotóit is bemutatja, az üveg-

ablakokat készítő *Róth Miksát*, a legszerényebb festőzsenit, *Lotz Károlyt*, és a Csikós szobor alkotóját, ifjabb *Vastagh Györgyöt*. Kötete egy-egy fejezetében helyet kapnak a századfordulón a Várban járt legfőbb méltóságokról szóló történetek is *Ferenc Józsefről*, *Erzsébet királynéről*, *Ferenc Ferdinánd* és *Rudolf trónörökösökről*, valamint *József főhercegről*. Továbbá olvashatunk *Ferencz Idáról*, *Erzsébet királyné hűséges társalkodónőjéről*. Megjelenik a könyv lapjain *Deák Ferenc*, *Szell Kálmán*, *Podmaniczky Frigyes* alakja, továbbá érdekességeket olvashatunk a vári szilveszterekről és ügyeskedő vári polgárokról is. Mindezeket a történeteket a szerző olvasmányos módon, a lényegyet kiemelve, számos színes képpel illusztrálva mutatja be. *Sal Endre*nek ez az ötödik könyve. Stílusa, modern ismeretterjesztő elbeszélő módja minden korosztálynak értéket közvetítő, hasznos olvasmányává teszi művét.

Feltárt történelmi tér

•••• Rojkó Annamária

Eőry Áron, Koniorczyk Borbála, Kiss Ádám, Merker Dávid (szerk.): Széna tér – Fejezetek egy megkerülhetetlen tér történetéből. Budapest Főváros II. Kerületi Önkormányzat, Budapest, 2021. 166 p.

Sokat látott, metaforikus terek léteznek a fővárosban. Olyan helyszínek, közterületek, amelyeken tetten érhető a magyar történelem. A pesti oldalon ilyen a Szabadság tér, míg Budán a Széna tér. A II. kerületi önkormányzat az egykori Volán buszpályaudvar helyén a közelmúltban történelmi emlékparkot alakított ki, amelyet hiteles tények alapján, tudományosan megalapozott módon kívánt létrehozni. A projekthez szükséges levéltári kutatómunkát a maguk szakterületén tekintélyt szerzett tudósokra bízta. Az igényes kivitelű tanulmánykötetben 11 neves szakember (történész, helytörténész, kultúrtörténész...) különféle szempontok alapján vizsgálja a Széna tér múltját. Az épített örökségtől a közlekedésig, az ipartörténettől a sporton és vendéglátáson keresztül a sorsfordító emberi tragédiáig csoportosíthatók a témakö-

rök. Az egyes írások néha kikacsintanak a térről; az egykor szénapiacként szolgáló placcról a szerzők segítségével hol a Vízi városban, hol az egykori Országúton vagy a Várszoknyán járunk. Neves és kevésbé ismert figurák, hajdani épületek (például téglagyár, kórház, fegyház) és események emléke elevenedik meg e két kerület által határolt tér emléklapjain. A kiadványban jelentős hangsúlyt kap a 20. század. A budai vár lábánál drámai események zajlottak a második világháború utolsó telén, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc napjaiban. A főváros történelme iránt érdeklődő olvasóknak, a budaiaknak (és természetesen a pestieknek szintúgy) számos érdekes felfedést tartogat e forrás értékű kötet. A tanulmányok tanulsága egyértelmű: a történelmet a mindennapok polgárai alakítják.

Egy „valódi státusférfit”

•••• Balogh Gábor

Tökéczki László: A bohém zseni. Gróf Andrassy Gyula szellemi-politikai arcéle. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány, Budapest, 2020. 148 p.

Valódi státusférfit – fogalmazott hivatali utódja, *Lónyai Menyhért*; „bohém zseni” – jellemezte kortársát a brit államférfit, *Benjamin Disraeli*. *Tökéczki László* Andrassy-monográfiáját elolvasva mindkét állítással egyetértünk. A könyvben a klasszikus értelemben vett államférfit képe rajzolódik ki előttünk. Hogy bohém volt-e? Kétségtelenül: szerette az életet, imádott lovagolni, lelkesen pártolta a művészeteket, a szegény sorsból feltörekvő *Munkácsy Mihállyal* tegező viszonyban volt. „Gróf Andrassy Gyula a modern magyar történelem leg-sikeresebb politikusa volt” – fogalmaz bevezetőjében *Schmidt Mária* Széchenyi-díjas történész, a Terror Háza Múzeum főigazgatója, a kötet sajtó alá rendezője és kiadója.

Nem egy szokványos életrajzi könyvet tart kezében az olvasó. Unalmas életrajzi adatok sorjázása helyett *Andrassy Gyula* életművének, politikai felfogásának,

munkásságának legfontosabb momentumait ismerhetjük meg. A könyv tematikusan vizsgálja Andrassy és a magyar arisztokrácia társadalmi közeget, a főhős nemzetfelfogását, a parlamentarizmusról, a liberalizmusról és az alkotmányosságról megfogalmazott véleményét. Bemutatja a kiegyezés létrejöttében vállalt fontos szerepét, és értekezik Andrassy világpolitikában vállalt történelmi feladatairól is.

„A szabadság első feltétele a rend” – fogalmazta meg Andrassy, amely megállapítást akár politikai credójaként is elfogadhatjuk. *Tökéczki László* könyve egy olyan államférfitről szól, aki képes volt tehetségét és képességeit hazája szolgálatába állítani egy olyan korban, amely kegyelmi pillanat volt nemzeti történelmünkben – tudta ezt, ezért is ragaszkodott a Monarchia államszervezetéhez. (Megjelent a *Kommentár* 2020/2-es számában.)

Városi séták fiatalos lendülettel

•••• Szöllősy Marianne

Koniorczyk Borbála – Merker Dávid: Hosszúlépés a körúton túl – Séták, titkok, történetek. 21. Század Kiadó, Budapest, 2022. 255.p.

„Hosszúlépés, járunk?” címmel tematikus városi sétákat szervező és vezető iroda 2013-ban alakult. Már kiadványban is olvashatják az érdeklődők a túrákon elhangzottakat. Így vallanak erről: „Közel egy évtizede sétálunk Budapesten és gyűjtjük a város legizgalmasabb történeteit, azokat, amiket nem találunk meg a történelemkönyvekben. Ahogy az első könyvünk, a *Hosszúlépés Budapesten*, úgy a *Hosszúlépés a körúton túl* is négy sétára visz, hogy újabb történeteket mesélhessünk el. Ezúttal elhagyjuk a városközpontot, hogy megtudjuk, milyen sztorikat rejt a bőrből-vasból épült iparváros, Újpest, és milyen volt az 1944-es szürreális karácsony Budán, ahol az utolsó karácsonyfákat már becsapódó gránátok között vásárolták meg a budai polgárok. A *Hosszúlépés a körúton túl* elvisz a város örökös peremének számító Józsefváros szoba-

konyhás világába és végig járja a város déli részén húzódó hatalmas ipari negyed és, Ferencvárostól a csepeli Királyerdőig, Budapest talán legreménytelenebb nyomor-negyedéig. Egyszerre nézzük meg a város fényeit és az árnyékban meghúzódó száz-ezrek életét, a luxusban élő elitek világát és a nyomorban tengődő tömegeket. Ismert embereket új oldalukról mutatunk meg és feledésbe merült budapestiek sorsát tárjuk fel, hiszen a város róluk és rólunk szól: akik itt élünk, akiknek otthona Budapest.”

Koniorczyk Borbála és *Merker Dávid* mellett fiatalos lendülettel vethetjük bele magunkat a múlt világába. Általuk a közismerten minőségi szintű sétákkal egyenértékű helytörténeti „bestseller” született. A rengeteg dokumentum felhasználásával készült reprezentatív könyvük szinte oldalanként tartalmaz kiváló minőségű, sokszor kevésbé ismert fotókat.

A zene mindenkié

Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum

Hazánkban közismert *Kodály Zoltán* (1882–1967) neve. Sokrétű személyiségként szerteágazó tevékenységekkel foglalkozott – a háromszoros Kossuth-díjas zeneszerző akadémiai tag, népzenekutató, zenetudós, nyelvész, zeneoktató volt egy személyben. „Mi a magunk lábán akarunk állni, és az egész világ kultúrájából azt akarjuk felszívni, ami nekünk használ, ami minket táplál, erősít. Amiből megtanuljuk a magunk lényegét minél teljesebben kifejezni” – írta a *Zene mindenkié* című könyvében. Zenepedagógiai

Kodály Zoltán
1928 körül

külföldi látogató előtt – az egyetlen fő műhelyek között, mely lényegében úgy maradt fenn, ahogy halhatatlan lakója elhagyta.

A kedvesebb vendégeket a Munkácsy ecsetjére méltó, 19. századi szellemet árasztó szalonba vezették be, melyet két zongora uralt. Kodály 1924 októberétől haláláig, 1967 márciusáig lakott a ma nevét viselő Köröndön. Lakása négy utcai szobából áll, a hozzájuk tartozó mellékhelyiségekkel. Berendezése inkább célszerű volt, mint fényűző; egyénivé, varázslatossá lakóinak ízlése tette.

Népi kerámiák és kézimunkák díszítették: a népdalgyűjtő utak megannyi emléke. Másfelől a hosszú művészpályá emlékei: szobrok, babérkoszorúk, a legközelebbi családtagok és pályatársak képe.

konceptiója, a Kodály-módszer nemzetközi szinten elismert és hasznosított. Műveit a 21. században is előadják, itthon és külföldön egyaránt. Élete során jelentős közéleti

tevékenységet fejtett ki, sok bizottságnak, szervezetnek volt elnöke, vagy tagja. Például 1947 és 1950 között a Magyar Művészeti és Tudományos Akadémia elnöke, 1961-ben Quebecben a Nemzetközi Népzenei Bizottság elnökévé választották. Bronzportréjával a Régi Zeneakadémia Andrássy út felé néző homlokzatán, egy vörös gránit emléktáblán szembesülhetünk. Praktikus ember is volt, négyszobás otthona 1924-től haláláig innen nem messze, a mai Kodály körönd 1. számú házban (bejárat az Andrássy út 89. felől), egy eklekti-

Kodály
könyvtárában
íróasztalánál,
fonográfjal

Az ebédlő puritán, egyszerű bútordatával lepi meg a múzeumlátogatót, aki – akárcsak annak idején Kodályék látogatói is – először ide lép be. A délidőben betoppant kedves vendég számára mindig került még egy teríték az asztalra; az öt óra tájban érkezőt pedig fodormenta tea és sütemény várta. A kevés-

Aki zenével indul az életbe, bearanyozza minden későbbi tevékenységét, az életnek olyan kincsét kapja ezzel, amely átsegíti sok bajon. A zene tápláló, vigasztaló elixír, és az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatározza.

Kodály Zoltán

kus stílusú bérpaltola földszintjén volt.

Lakását később múzeumnak rendezték be, amelyről *Bónis Ferenc* röviden így írt: „1990 tavaszán a magyar zenetörténet legfontosabb alkotóműhelyeinek egyike nyílt meg a hazai s a

bé meghitt látogatókat is itt, a viaszos vászonnal letakart ebédlőasztal mellett fogadta Kodály.

A kedvesebb vendégeket, a próbára érkező muzikusokat egy szobával beljebb tessékelték: a Munkácsy ecsetjére méltó, 19. századi szellemet árasztó szalonba, melyet két zongora uralt. Az ajtó fölött Beethoven maszkja tekintett le a látogatóra, a kályha körül Petri Lajos különböző korszakokban készült szoborportréi

Könyvtára
egyben
alkotóműhelye
is volt

együtt éltek nagyon is eleven, soha nem szoborszerű modelljükkel. A vendégek közül, akik az utolsó években e szobában megfordultak, Yehudi Menuhin, Aram Hacsaturján, Szigeti József, Pablo Casals, Leopold Stokowski emlékéit fényképfelvételek őrzik.

A legbelső szoba volt, faragott íróasztalával és a két falat beborító könyvtárral, a tulajdonképpeni alkotóműhely. A zenetörténet, néprajz, irodalomtörténet, magyarságtudomány alapirodalma mellett a szépirodalom és költészet válogatott remekei sorakoztak itt – magyar, német, francia, angol, olasz, latin és görög nyelven. Az íróasztalt, az asztalokat és székeket levelek, iratok borították: egy eleven műhely szerszámai, kellékei, szellemi gyaluforgácsai.

A múzeum utolsó szobája, az egykori hálószoba a halhatatlan zeneszerző munkásságának időszakos kiállításokkal állít emléket – nagyjából a Kodály Archívum anyagát felvonultatva.”

Részletesebben Kodály Zoltánról a <https://kodalyhub.com/>, a múzeumról és archívumról a <https://kodaly.hu/muzeum> internetes elérhetőségen tájékozódhatunk.